

Mikko Snellman

Aggression ja taiteen suhteista

Kulttuurimme on aggression ilmausten kyllästämä. Väkivaltapelit perustuvat simuloituun sodankäyntiin, jossa kukaan ei koskaan oikeasti kuole. Median katastrofikone suoltaa yhä uusia väkivallan uhreja silmiemme eteen kauhisteltavaksi.

Taide kykenee käsittelemään vaikeitakin tunneprosesseja ja ottamaan niihin pohdiskelevan näkökulman. Pyrin tässä artikkelissani hahmottelemaan muutamia erilaisia näkökulmia aggressioon ja taiteeseen. Käsittelem aggression psykobiologian näkökulmasta, katharsisteorian – niin antiikin kuin Freudinkin kautta - mutta myös sosiaalipsykologian ja modernin psykoanalyysin avulla. Lähestyn aggression taiteessa, katsojan kokemuksen kautta kuin myös teoksen ilmaisun tasolla sekä kulttuurisena kokemuksena. Keskeisiä käsitteitä ovat mm. kulttuurinen trauma, satuttaminen minuutena ja haavautuva kulttuuri,. Taideteosesimerkkeinäni ovat mm. Francisco de Goyan ja Eduard Manet'n teloituskuvat sekä israelilaisen Gal Weinsteinin ja venäläisen AES+F-ryhmän teokset.

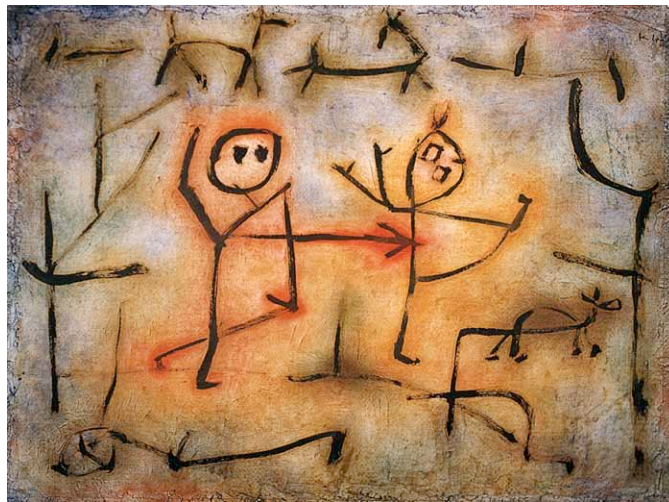
Psykobiologinen lähestymistapa

Vankimielisairaalan ylilääkäri Hannu Lauerma julkaisi äskettäin teoksensa *Pahuuden anatomia* (2009), jossa hän pyrkii valottamaan ihmiskunnan ikivanhaa ilmiökenttää: aggressiivisuutta, väkivaltaa, poikkeavuutta ja pahuutta. Tämän hän tekee erityisesti muotoilemansa psykiatriatieteen ja psykobiologian näkökulmasta. Aggression syvimmat syyt ja motiivit löytyvät Lauerman mukaan geneistä ja evoluutiosta, joissa sen keskeiset funktiot ovat olleet lajinsäilymiseen tähtäävissä pyrkimyksissä. Esimerkkeinä Lauerma listaa mm. sen miten ihminen kamppailee ”aggression eräiden muotojen hormonaalisen perustan ja mielekkyyden suhteen” samalla viivalla kirjolohen kanssa. Banaanikärpäsellä ja ihmisellä on tunnetusti jo lähes 3000 yhteistä geeniä. Kanojen nokkimisjärjestys on yhtä säädeltyä kuin sääty-yhteiskunnan ruustinnan kahvikutsuilla, toteaa Hannu Lauerma. Tämän hän esittää esimerkkinä luonnon (johon me ihmiset tietty el(ä)imellisesti kuulumme) aggressionlajeista: saalistamis-, puolustautumis-, reviiirsuojelu- ja poikastenpuolustusaggressioista.¹

¹ Lauerma 2009, 22-23.

Käsiteltyään simpanssien ja gorilloitten aggressiokäyttäytymistä – mm. toisten lajien apinavauvojen syöntiä ihmisen näkökulmasta raa'alla tavalla – Lauerma päätyy tutkimaan myös aggression vastavoimia. Toki myös niitä hän tutkii evoluution kannalta. Yhteistoiminta, yhdessä eläminen, ”taustamotiiveineen, joihin kuuluvat esimerkiksi sosiaalisuus, ystävyys, seksuaalisuus ja rakkaus” palvelevat henkiinjäämistä ihmisen kohdalla siinä missä aggressiokin. Altruismin analogiana ihmis- ja eläinkunnan välillä hän esittää vampyyrilepakoitten käyttäytymismallin, jossa öisellä saalistusretkellä ilman saalista (so. verta) jäänyttä yksilöä auttavat lajitoverit oksentamalla tälle osan saaliistaan.

Vastaavasti Lauerman psykobiologia selittää metsästäjä-keräilijäheimojen, ihmislauman, ruuanjakamisen lapsille tai vanhuksille myötätunnon ilmaukseksi. Se on toiminut lajiamme hengissä pitävänä. Väkivallan biologisesta perustasta kertoo myös ihmislapsen, kaksivuotiaan, luontainen ja huikea ”aggressiopitoisuus”. Mutta Lauerma näkee ihmisen kehitystehtäväksi aggression hillitsemisen ja tunnustaa, että kulttuuriset arvot, jotka omaksutaan lapsuudessa ja nuoruudessa, vaikuttavat aggression suuntaamiseen. Toisin kuin on aiemmin esitetty, Lauerma muistuttaa, ettei aggressio ole *vietti*, kuten seksuaalisuus (vaikka esimerkiksi netistäkin löytyvä lääketieteellinen sanakirja Duodecim tunnistaa termin ”aggressiovietti”) vaan toimintatapa, reagointimalli.²

Kuva 1.

Paul Kleen maalaus *Hot pursuit* vuodelta 1939 (kuva 1.) ilmentää mielestäni osuvasti edellä kuvattuja näkemyksiä aggressiosta. Kleen ”primitiiviset”, kalliopiirrosmaiset hahmot edustavat ajatusta arkaaisesta, evolutiivisesta aggressiosta, joka yhdistyy myös ihmisen yksilönkehityksen alkuhämärään. Modernistithan halusivat palata luovuuden alkulähteille, johonkin ”alkuluontoon”, joka olisi puhdasta ilmaisua (eikä kuvailua,

² Lauerma 2009, 28-29.

kuvittamista) kuten hengittäminen, peukalonjäljet tai vihanpurkaus. He eivät kuitenkaan nähneet korkeakulttuurista taidekontekstia, joka mahdollisti tällaisen ”primitivismin”. Modernistit unohtivat kulttuurin, koulutuksen, tiedon ynnä muun sivistyksensä ja halusivat ikään kuin taantua kivikautisiksi lapsiksi. Kuten Altti Kuusamo on todennut modernistien ajatelleen: ”ilmaisen primitiivisyyttäni, mutta taiteen käsite nostaa sen korkeaksi hengentoiminnaksi.”³ Kleen työssä näyttäytyy kuitenkin aggression peruskuvio: nuoli, joka ilmentää aggressiota tunnetilana ja fysiologis-kehollisena, kohti tulevana hyökkäävänä käytöksenä ja voimana sananmukaisesti: latinassa *ad gredior*, josta *aggressio* on muotoutunut, merkitsee kävellä kohti, käydä kimppuun..

Katharsiksen hydrauliiikka

Sigmund Freudin (1856-1939) mukaan Thanatos eli kuolemanvietti⁴ ajaa ihmistä aggressioon, jonka toteuttaminen purkaa viettipainetta kuin höyrykoneen painekattilassa venttiili, kuten paljonkäytetty hydraulinen vertaus asian ilmaisee. Thanatos-vietin Freud päätteli romantiikanajan filosofian esittämän symmetriaperiaatteen mukaisesti vasta-voimaksi Eroksele, elämänvoimalle, joka pyrkii puolestaan kaikin keinoin kohti mielihyvää.⁵ Thanatos ajaa ihmistä kohti itsetuhoa, mikäli sitä ei mikään ole pysäyttämässä. On kuitenkin kaksi tapaa, jolla thanatos voidaan kanavoida ilman itsetuhoa: kohteensiirto ja *katharsis*. Kohteensiirrossa (projektiossa) ihminen suuntaa aggressiiviset impulssinsa toisia ihmisiä tai olioita kohtaan. Näin suojelemme itseämme aggression energioilta Freudin mukaan.

Toinen tapa, jolla thanatos-viettiä voi ohjata ja purkaa on *katharsis*. Freud ajatteli, että ihmisessä olevat, väistämättömät ja vähitellen kasautuvat, destruktiiviset viettienergiat täytyy jollakin tavalla vapauttaa – ja siis mieluummin vähemmän tuhoisasti.⁶ Käsittehen on tunnetusti peräisin Aristoteleelta (noin 384–322 eKr.) tragedian estetiikan tarkastelusta. Tragediassa mimesis täydentyy katharsiksella, puhdistumisella, helpotuksen tunteella, joka syntyy säälin ja pelon tunteen heräämisestä.⁷ On mahdollista, että tämä epäselväksi jäävä käsite ulottuu Aristoteleen estetiikassa myös muihin tunteisiin kuin vain sääliin ja pelkoon.⁸ Joka tapauksessa yleisin teoria katharsiksesta on terapeuttissävytteinen näkemys ”puhdistetuista”, vaikeista tunteista tai helpotuksesta, joka seuraa näistä tunteista

³ Kuusamo 1990, 89.

⁴ Katso Freud 1920/1975: Alun perin viettiteoriassa eroksen parina oli itsesäilytysvietti, ego, mutta Freud muutti vuonna 1914 viettiteoriaansa niin, että egovietti yhdistyi erokseen muodostaen yhden elämänvietin, jolle vastakohdaksi muotoutui thanatos. Freud itse ei tosin käyttänyt termiä thanaton kuolemanvietistä.

⁵ Lång 1998.

⁶ Goldstein 1989.

⁷ Aristoteles: *Runousoppi* 6./1449b. Kääntänyt Pentti Saarikoski 1977.

⁸ Cook 2005, 9.

irtaantumista.⁹ Aristoteleen näkemys katharsiksen biologis-lääketieteellisestä perustasta juontuu antiikin ajan lääketieteellisestä käsityksestä, jossa terveys merkitsi erilaisten nesteiden tasapainoa kehossa ja sairaus puolestaan epätasapainoa. Aristoteles viittaa katharsiksella laajemmassa mielessä myös mm. menstruaatioon.¹⁰

Elizabeth M. Cook on huomauttanut katharsiksesta, että sen ymmärtäminen terapeuttiseksi, ”homeopaattiseksi metaforaksi” ei tee oikeutta *Runousopin* näkemykselle tragedian mimesiksestä.¹¹ Tällaisessa näkemyksessä estetiikan näkökulma jää epähuomiolle ja esimerkiksi Jacob Bernay unohtaa täysin Aristoteleen kognitiivisen korostuksen puhuessaan katharsiksesta tragedian efektinä.¹² Aristoteles on hyvin kiinnostunut tunteita herättävistä esteettisistä tekijöistä tragedian rakentumisessa. Hän listaa juonen, henkilöt, aiheet, motiivit jne. tarkasti käsittelyssään. Cook onkin todennut, että katharsis on nimenomaan metaforinen käsite, joka liittyy taiteenteoreettiseen yhteyteen. Sen pyrkimys ei ole myöskään edukatiivinen eikä moraalinen. Nimenomaan tragedian kokeminen katsomossa, teatterissa, yleisön joukossa turvallisessa taiteen kontekstissa auttaa katsojaa kokemaan säälin ja pelon tunteen ja ”puhdistumaan”, tai paremmin sanoen, ”vapautumaan” niistä osana taiteellista nautintoa.¹³

Katharsista freudilaisessa tulkinnassa käytetään paljon vieläkin aggressiota selittävänä tekijänä. Erityisen kiinnostuneita siitä ovat väkivaltaisten videopelien ja viihteen luojat ja markkinoijat. Katharsis antaa helpon selitysmallin, jolla puolustaa viihteellisen väkivallan katsomista jotenkin ”terapeuttisena” kokemuksena. Freudilainen Abraham Brill¹⁴ suositteli potilailleen aggressioittensa puhdistamista, purkamista esim. nyrkkeilyottelun seuraamisen kautta. Alfred Hitchcock oli myös sitä mieltä, että murhien seuraaminen kotisohvalta on hyvää terapiaa ja auttaa työstämään vihamielisyyttä.¹⁵ Arkipäivän kielenkäytössäkin toteamme myös usein miten aggressiota pitää ”purkaa”, ”päästää höyryjä pihalle” tms.

Nämä hydrauliset kielikuvat aggressiosta juontuvat Konrad Lorenzin kuuluisaan teokseen, jossa hän eläintieteellisten tutkimustensa valossa ymmärsi aggression vaistonvaraiseksi viettivoimaksi, joka suojelee sekä eläinkuntaa, mutta myös ihmiskuntaa edistäen lajinsäilymistä. Lorenzin mukaan aggressio latautuu energian tavoin etsien sopivaa vapauttajaa. Jos tätä ei löydy, aggressioenergia vapautuu spontaanisti tai reaktiona epäsopevaan ärsykkeeseen.¹⁶ Modernismin ehkä eksplisiittisimmin aggressiivinen liike,

⁹ Cook. Elizabeth Cook mainitsee erityisesti Jacob Bernayn tämä vaikutusvaltaisimman teorian edustajana.

¹⁰ Cook 2005, 11. Tämän Aristoteles käsittelee *Politiikka*-teoksessaan.

¹¹ *ibid.*, 15.

¹² Cook 2005, 18.

¹³ *ibid.*, 63.

¹⁴ A.A. Brill (1874-1948) esitteli Freudin ja Jungin psykoanalyttisiä lähestymistapoja USA:aan ensimmäisenä.

¹⁵ <http://encyclopedia.jrank.org/articles/pages/6455/Catharsis-Theory-and-Media-Effects.html>

¹⁶ Feshbach 1989. Lorenzin teos on *On Aggression* (1966).

futurismi, julistikin kone-estetiikkaansa: ”...maailman loistokkuus on rikastunut yhdellä uudella kauneuden muodolla – vauhdin kauneudella. Ralliauto joka on koristeltu suurilla pakoputkilla kuin käärmeillä, jotka syöksevät tulenkatkuista hengitystä...ralliauto, joka näyttää kiitävän räjähtävän savupilven päällä, on kauniimpi kuin Samotrakeen Nike.”¹⁷

Aggressio ei ole kuitenkaan vietti, sillä jos emme käyttäydy aggressiivisesti, emme muutu aggressiivisemmiksi ajan myötä. Emme myöskään kuole aggression puutteeseen – ennemmin aggressiiviseen käyttäytymiseen, joka kohtaa meidät.¹⁸ Moderni psykoanalyttinen teoria on luopunut erityisen aggressiovietin ajatuksesta, sillä viettienergia on kehollinen ilmiö, jolla ei ole kvaliteetteja; aggressio nähdään sen sijaan kokemisen ja käyttäytymisen tapana.¹⁹ Etologit ovat löytäneet sen sijaan biologispohjaisia viha- ja aggressiomalleja käyttäytymisen selittämässä. On myös hyvin vähän empiiristä näyttöä biologispohjaisesta aggressiovietistä tai aggressiivisesta motivaatiosta. Sen sijaan oppiminen ja kokemus näyttelevät merkittävää osaa aggressiivisessä motivaatiossa ja käyttäytymisessä.²⁰

Modernia psykoanalyysia edustava Veikko Tähkä on muotoillut aggression syntyprosessia näin: ”(a)ggressio näyttää olevan spesifisesti se tapa, miten alkeellinen itse kokee viettijännityksen kumuloitumisen silloin, kun sen keinot osoittautuvat riittämättömiksi tuomaan paikalle odotetun tyydytyksen.” Aggressio koetaan sekä affektiivisena tilana kuin myös pyrkimyksenä toimintaan. Se kuuluu siis itsekokemukseen ja on siinä mielessä siis pohjimmaltaan tietynlaista ”narsistista raivoa”, joka perustuu kykenemättömyyteen hallita ja kontrolloida tyydytystä tuottavaa objektia (joka voi olla vaikkapa toinen ihminen). Aggressio edustaa myös ensisijaista tapaa kokea frustraatiota. Tässä yhteydessä puhutaankin frustraatioaggressiosta. Sitä edeltää ideaalitila, jossa itse on täysin tyydytetty ja omistaa tyydytystä tuottavan objektin. Seuraavassa vaiheessa objektia kontrolloidaan ja hallitaan muilla keinoin tyydytyksen saamiseksi. Jos tämä ei onnistu, joutuu itse turvautumaan ”narsistiseen raivoon”.²¹ Tähkä muistuttaa kuitenkin, että ihmisen mielen prosessointi kehittyessään turvautuu yhä vähemmän aggressiivisiin keinoihin tyydytyksen varmistamiseksi. Tilalle astuvat monipuolisemmat, adaptiivisemmat ja tehokkaammat keinot.²²

¹⁷ Marinetti, F.T. 1909. Käännös omani.

¹⁸ Anderson et al. 2008

¹⁹ Tähkä 1997, 70.

²⁰ Anderson et al. 2008.

²¹ Tähkä 1997, 73.

²² id.

Goyan tapaus

Katharsis-teoria on eräs vanhimmista tunneteorioista, joka käsittelee taidetta, erityisesti teatteritaidetta. Tragedian tapahtumiin liittyy yleensä väkivaltaa, aggressiota. Kuvataiteessa aggressiivinen taide herättää vastaavia tunteita, muun muassa pelkoa ja sääliä.

Kuva 2.

Tällainen tapaus on vaikkapa Francisco de Goyan *Toukokuun kolmas 1808* –niminen maalaus vuodelta 1814 (kuva 2.). Asiaa vahvistaa lisäksi tieto siitä, että maalauksen tapahtumat perustuvat historiallisiin tositapahtumiin, Madridin lähistöllä Napoleonin joukkojen suorittamiin joukkoteloituksiin 1808. Tässä tapauksessa maalaus toimii tragedian – siis näyttämölle sijoitetun draaman sijaisena. Ratkaiseva ero sen sijaan näyttämöteokseen tai elokuvaan, videoon tai vastaavaan, on maalaukseen pysäytetty hetki.²³ Goyan tapauksessa meidät on viskattu keskelle dramaattisia tapahtumia, sivustaseuraajiksi, todistajiksi. Goyan sanotaan tehneen luonnoksia paikanpäällä Madridissa, Montaña de Pricipe Piossa, Espanjassa, missä teloitukset tapahtuivat. Hän on ollut kenties vastaavien tapahtumien silminnäkijä, vaikka kyseinen maalaus perustuukin

²³ Tästä yksinkertaisesta syystä katharsista ei tapahdu ainakaan Aristoteleen tarkoittamassa mielessä. Tragediallahan tulee olla alku, keskikohta ja loppu.

myös sen terapeutisesta merkityksestä: tekijän on tarvinnut katsella uudelleen ja uudelleen ruhjoutuneita kasoja lehtikuvassa kun hän on työstänyt lähes valokuvantarkasti terrorin jäljet.³⁵

Huopa tekniikkana viittaa Arieli-Horowitzin mukaan suoraan terapiaan, mutta mielestäni ennemminkin käsityökeskuksiin ja käsityöläisyyteen. Kuitenkin nykyaide tuntee hyvin erään taiteilijan, jolla oli varsin traumaattinen suhde huopaan: Joseph Beuys (1921-1986). Tässä kontekstissa on mielenkiintoista todeta, että juuri Beuys sattui olemaan natsi-Saksan sotilas toisen maailmansodan aikaan ja tuli ammutuksi alas pommikoneen pilottina Krimillä 1944. Tataarit löysivät hänet pahoin palaneena ja käärivät eläimenrasvaan ja huopaan. Beuys taiteessaan liitti rasvan ja huovan eloonjäämiseen ja työskenteli toistuvasti näiden materiaalien kanssa. Näin myös Beuys toimi traumaa läpikäyden omassa taiteessaan.³⁶

Tapaus AES+F ja satuttaminen minuutena

Kuva 6.

³⁵ Danieli-Horowitz, 2008.

³⁶ Katso esimerkiksi Adriani et al. 1979.

Venäläisen taiteilijakollektiivin, AES+F:n eli Tatyana Arzamasovan, Lev Evzovichin, Evgeny Svyatskyn, ja Vladimir Fridkesin kotipaikkana on Moskova. Heidän valokuvakollaasinsa *Last Riot 2* (2005-2007) (kuva 6.) koostuu digitaalisesti käsitellyistä studiomuotokuvista, jotka on yhdistetty yhdeksi suureksi kohtaukseksi. Nuoret mallit esiintyvät muotokuvien mallien tapaan, mutta hyvin aggressiivisissa asetelmissä. Tämä tekniikka tuottaa klassismiin viittaavan taistelukohtauksen, jossa on vahva nykytodellisuuden ”tunnelma”. Tarkemmin katsottuna teos paljastaa omituisen ristiriitaisuutensa; kokonaisuus jo sinänsä on hienovaraisen epäluonnollinen (johtuen kollaasitekniikasta) ja ilmeinen aggressio näyttäytyy henkilöiden kasvoilla oudon levollisina, jopa hellinä, mutta vähintäänkin tyyneinä ilmeinä - siis fiktiivisen väkivallan äärellä.

Omissa teksteissään AES+F julistaa taiteensa ilmentävän jonkinlaista apokalyptista, uuden ajan fantasiaa, jossa väkivalta näyttäytyy luonnollisena ja henkilöhahmot lähentyvät enkeleitä: ”The last riot, where all are fighting against all and against themselves, where no difference exists any more between victim and aggressor, male and female. This world celebrates the end of ideology, history and ethic.”³⁷ Atte Oksanen teoksessaan *Haavautuva minuus* (2006) käyttää *satuttaminen minuutena* –käsitettä selittäessään väkivaltaa ja aggressiota nykyajan kontrolliyhteiskunnassa reaktionä, jossa väkivalta alkaa toimia itseilmaisuna.³⁸ Subjekti kokee ainoksi todelliseksi olemassaolon ilmaisuksi satuttamisen, ruumiinsa rajojen hakemisen. Kulttuurimme on täynnä tunteita ja traumoja sekä kulutuskulttuurin ylenpalttisia mahdollisuuksia, mutta paradoksaalisesti mikään ei oikein enää tunnukaan miltään. (Sotilaatkin suhtautuvat nykyään sotiinsa oikeissa taistelutilanteissa tietokonepelien näkökulmasta.) Tähän liittyy myös vahva itsekontrollin ajatus sekä kyvyttömyys käsitellä omaa tuhoavuuttaan. Satuttamisen kautta haetaan tunteita, joita ei muuten saavuteta. Oksanen viittaa tässä yhteydessä myös psykoanalyytikko Didier Anzieun käsitteeseen ihominuus: ihmisen iho on minän ja maailman raja ja siihen voi vielä yrittää vaikuttaa silloinkin, kun on tunne siitä, ettei maailmaan voi.³⁹

Mielestäni AES+F-ryhmän teokset – mm. *Last Riot 2* – ilmentävät satuttamisen minuutta. Epäluonteva aggressiivisen käyttäytymisen ja sitä tulkitsevien ilmeiden yhteys kertoo tästä: henkilöt eivät näytä ymmärtävän tunteen tasolla tekojaan. Samalla he ovat jotenkin, ”jäätäneessä” tilassa, jähmettyneinä ikuisuuteen, teoksen emotionaalisesti viilennettyyn hetkeen. Aggressiosta tulee AES+F-ryhmän teoksessa teatraalinen ele vailla tunnetta. Ryhmän julkaisemat tekstit ilmaisevat myös tämän suuntaisia pyrkimyksiä dystopia/utopiassaan : This paradise also is a mutated world with frozen time where all

³⁷ AES+F soitteessa: http://www.aes-group.org/last_riot.asp

³⁸ Oksanen 2006, 109.

³⁹ *ibid.* 111.

past epoch the neighbor with the future, Vaatemallien näköiset nuoret poseeraavat estetisoidussa, aggressiivisessa näytöksessä paljastaen ihoaan; Anzieun ihominuuden ajatus tulee selkeästi eksplikoiduksi.

Primitiivinen laumaeläin?

Ryhmäpaineen alla ihmiset näyttävät primitivisoituvan. Hannu Lauerma siteeraa lyhyesti Hannah Arendtia, joka totesi Natsi-Saksan sotarikollisista, että heitä luonnehtii ”banaali pahuus”. Lauerman *Pahuuden anatomiaa* lukiessa tulee mieleen, että pahuus banalisoi ja primitivisoi ihmistä, aivan kuten Picasson *Guernican* (1937) kubistisen abstrahoivat, musta-valko-harmaat, hahmot litistyvät kuvatasoon, groteskisoituen ja taantuen yksinkertaisiksi piirusteluiksi. (Picasson taide on kubistis-abstrahoivana myös varsin naiivia ilmaisultaan.) Lauerma on havainnut saman ilmiön tapaamisissaan sotarikollisissa. Esimerkiksi entisen Jugoslavian alueella, maan hajoamisen jälkeisissä sodissa ”tavalliset” ihmiset (siis ei-sotilaat) kiduttivat, tappoivat ja raiskasivat suuria määriä ihmisiä ilman näkyviä syitä. Tässä on hänen mukaansa kysymys joukon sosiaalisesta paineesta. Sama näkyy Auschwitzin keskitysleirin komendantin Rudolf Hössin elämäntarinassa. Hän osallistui kylmänrauhallisesti, tunnollisella tarkkuudella ja velvollisuudentunnolla 2 miljoonan ihmisen tehdasmaiseen teurastamiseen. Tätä Lauerma selittää osittain poikkeusoloissa tapahtuvalla turtumisella ja julmien tekojen ”selittämällä joksikin muuksi”. Auktoriteettien, varsinkin valtion tai sen päämiesten antamat käskyt koetaan oikeudenmukaisina tai ainakin sellaisina, jotka tulee suorittaa kyselemättä. Näin on laita eritoten diktatuureissa. Pienemässäkin mittakaavassa ihmisen moraalikäsitteet horjuvat melko helposti. Tästä on osoituksena ovat psykologiset tottelevaisuus- ja rankaisukokeet. Esimerkiksi Stanley Milgramin toteuttama tottelevaisuuskoe 1960-luvulla ja Stanfordin vankilakoe 1971, joka piti keskeyttää jo kuuden päivän jälkeen, sillä koehenkilöt alkoivat suhtautua nöyryyttämiseen ja rankaisemiseen liian tosissaan. Nämä kokeet osoittavat ikävästi kohti sitä tosiasiaa, että meistä jokaisesta voisi tulla tietyissä olosuhteissa Hössin kaltainen valtion virkamies.

Käänne tunteeseen

Aggression ja taiteen suhde on monitasoinen. Taiteen avulla ihminen voi käsitellä kohtaamiaan aggressioitaan, ei vain emotionaalisesti vaan myös kognitiivisesti. Tietoisiin tunneilmiöihin liittyy aina myös kognitiota. Tämä auttaa ottamaan etäisyyttä asiaan. Norma K. Denzin on painottanut fenomenologisessa tulkinnassaan, liittyen tunnekokemukseen yleensä mutta erityisesti aggressioon, että siihen liittyy aina myös kokemus itsestä moraalisenä olentona.⁴⁰ Kyseinen tunnekokemus on mielestäni juuri tämän

⁴⁰ Denzin 1984, 108.

vuoksi mielenkiintoinen; aggressio vie meidät jollain tavalla primitiiviseltä tuntuvaan ihmisenä olemisen kokemukseen. Luonnollisesti aggression esittäminen herättää myös voimakkaita ”vastatunteita”: pelkoa, surua ja sääliä. Aggression tunne on siinä mielessä haastava, että se on luonnollinen ja välttämätön käyttäytymistapa erityisesti lapsuudessa, mutta aikuisten maailmassa voi saada suurta tuhoa aikaan johtuen kehittyneistä tuhoamisen keinoista. Taiteessa on haluttu näyttää aggressiota todisteena ihmisen julmuudesta ja tässä mielessä on haluttu työstää vaikeaa (tunne)kokemusta.

Kulttuuritutkimuksen nk. affektiivinen käänne korostaa ruumiillisuutta ja materiaalisuutta suhteessa kielellisiin ja ideologiakeskeisiin teoreettisiin näkökulmiin. Affektiivinen käänne nostaa ihmisen immanenssin, kehollisuuden, kokemuksellisuuden ja siis myös emotionaalisuuden uuteen (?) fokukseen. Katve-Kaisa Kontturin ja Teemu Tairan mukaan affektiivisuutta, tunteellisuutta ei ole nykyään enemmän kuin ennen vaan ”affektiivisista suhteista on tullut mahdollisesti määräävämpiä verrattuna modernisaation kognitiota, rationaalisuutta ja viestejä korostavaan puoleen”.⁴¹ Kuten edellä olen esittänyt, nykytutkijat ovat kiinnittäneet huomiota yleisesti tunteiden keskeisempään rooliin visuaalisessa kulttuurissa ja nykytaiteessa. Nämä näkökulmat ovat suuntautuneet myös vanhan taiteen tarkasteluun. Kyseessä on entistä laajempi ja läheisempi valotus ihmisen maailmassa olemiseen ja taiteeseen.

Kirjallisuus

- Adriani, Götz, Winfried Konnertz, and Karin Thomas 1979: *Joseph Beuys: Life and Works*. Trans. Patricia Lech. Woodbury, N.Y.: Barron’s Educational Series,
- Anderson, C. A, Gentile D.A., Buckley, K.E. 2008: *Kuvista teoiksi, väkivaltapeliin vaikutukset lapsiin ja nuoriin*. Suom: Pekka Pakkala. Like, Helsinki.
- Arieli-Horowitz, Dana 2008: Art in the Age of Terror: Israeli case. Teoksessa *Terror and the Arts: Artistic, Literary, and Political Interpretations of Violence from Dostoyevsky to Abu Ghraib*. Palgrave Macmillan, New York.
- Aristoteles 1977: *Runousoppi*. Suomentanut Pentti Saarikoski. Otava, Helsinki.
- Chipp, Herschel B. 1968: *Theories of Modern Art*. University of California press, Berkeley, L.A. USA
- Cook, Elizabeth M 2005: *The Definition of Katharsis in Aristotle’s Poetics*. Ohio State University.
- Denzin, Norman K. 1984: *On Understanding Emotion*. Jossey-Bass Inc., Publishers. Kalifornia. USA.

⁴¹ Kontturi ja Taira 2007.

- Feshbach Seymore 1989: The basis and development of individual aggression. Teoksessa *Aggression and War. Biological and Sociological Bases*. Ed. Jo Groebel and Roberta A. Hinde.
- Freud, Sigmund 1920/1975: *Beyond the pleasure principle*. Käänt. J. Strachey. Norton . New York:
- Karttunen, Ulla 1999: *Ylenpalttisesti ei-mitään varten /Georges Bataille - Taide 2/1999*
- Kontturi, Katve-Kaisa ja Taira, Teemu 2007: *Affekti – käsitteen säikeet, keskustelun lonkerot*. N&N –lehti, nro. 53, kesä 2/2007. Tampere.
- Kuusamo, Altti 1990: *Kuvien edessä*. Gaudeamus. Helsinki.
- Lång, Markus 1998: *Väkivallan ruumiinavaus*, Filosofinen aikakauslehti N&N. Tampere.
- Lauerma, Hannu 2009: *Pahuuden anatomia*. Edita, Helsinki.
- Marinetti, F.T. 1909: The Foundation and Manifesto of Futurism. Teoksessa Herschel B. Chipp (toim.): *Theories of Modern Art*.
- Möller, Frank 2008: Implicated Spectator: From Manet to Botero. Teoksessa *Terror and the Arts: Artistic, Literary, and Political Interpretations of Violence from Dostoyevsky to Abu Ghraib*, edited by Matti Hyvärinen and Lisa Muszynski New York: Palgrave, 2008.
- Oksanen, Atte 2006: *Haavautuva minus..* Tampere University press. Tampere.
- Robinson, Jenefer 2005: *Deeper than Reason: Emotion and its Role in Litterature, Music and Art*.Oxford University press. UK.
- Tähkä, Veikko 1997: *Mielen rakentuminen ja psykoanalyttinen hoitaminen*. WSOY, Juva.

Kuvalähteet

- kuva 1. http://www.timesonline.co.uk/multimedia/archive/00413/kleebig_413981a.jpg
- kuva 2. http://en.wikipedia.org/wiki/File:Francisco_de_Goya_y_Lucientes_023.jpg
- kuva3. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edouard_Manet_022.jpg
- kuva4. <http://isurvived.org/TOC-VI.html>
- kuva 5. http://gal-weinstein.com/Work_page.asp?aw=230
- kuva 6. http://www.aes-group.org/last_riot.asp

